

Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Холбоо, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Байгууллагуудын Үндэсний Холбоо, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Нэгдсэн Холбоо, Монголын Хараагүйчүүдийн Үндэсний Холбоо, Тэргэнцэртэй Иргэдийн Үндэсний Холбоо, Түгээмэл Хөгжил бие даан амьдрах төв, Бизнес Инкубатор төв, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Хүүхэдтэй Эцэг Эхчүүдийн Холбоо, Айвуун ТББ, Монголын Дүлий Иргэдийн Үндэсний Холбоо

НУБ-ЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨВЛӨЛ

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ЭЭЛЖИТ ДҮГНЭЛТ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ (UPR)

22-р хуралдаан

(4-5-р сар, 2015)

МОНГОЛ УЛС

МЭДЭЭЛЭЛ:

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮМҮҮСИЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

Харилцах хаяг:

milc_info@yahoo.com.

ЖЕНЕВ, 2014 оны 9-р сар

ТОВЧИЛСОН ҮГС

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц	ХБХЭЖ
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс	ХБХ
Хүн Амын Хөгжил Нийгмийн Хамгааллын Яам	ХАХНХЯ
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийн холбоо	ХБХЭЭХолбоо
Монголын Хараагүйчүүдийн Үндэсний Холбоо	МХҮХ
Засгийн газар	ЗГ
Улсын их хурал	УИХ

МЭДЭЭЛЭЛ БЭЛТГЭХ, ЗӨВЛӨЛДӨХ ҮЙЛ ЯВЦ

1. ХБХ-ийн эрхийн хүрээнд анхны хэлэлцүүлгээс өгсөн зөвлөмжийн хэрэгжилтийн хүрээнд мэдээлэл бэлтгэх явцад Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Холбоо, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Байгууллагуудын Үндэсний Холбоо, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Нэгдсэн Холбоо, Монголын Дүлийн Иргэдийн Үндэсний Холбоо, Монголын Хараагүйчүүдийн Үндэсний Холбоо, Тэргэнцэртэй Иргэдийн Үндэсний Холбоо, Түгээмэл Хөгжил бие даан амьдрах төв, Бизнес Инкубатор төв, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Хүүхэдтэй Эцэг Эхчүүдийн Холбоо, Айвуун ТББ хамтран оролцсон. Мөн Хүний эрхийн ТББ-уудын Форумын хуралдаанаар нийт 2 удаа хэлэлцүүлж¹, цахимаар санал явах ажлыг гүйцэтгэсэн.

ОЛОЛТТОЙ ТАЛ

2. ХБХ-ийн эрхийн хүрээнд гарсан тэмдэглүүштэй үйл явдал бол Ази-Номхон Далайн Бүсийн Инчоны стратегийг ЗГ албан ёсоор хүлээн авсан явдал юм. ХБХ-ийн эрхийг баталгаажуулах 10 жилийн стратегийг 5, 5 жилээр хэрэгжүүлэхээр болсон бөгөөд эхний 5 жилийн төлөвлөгөөгөө гаргаж амжаагүй байна.
3. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хууль”-ийг ХБХЭЖ-ийн зарчимд нийцүүлэн ХБХ-ийн оролцоотойгоор өөрчлөхөөр ажиллаж байна. Энэ нь ХБХ-ийн хэрэгцээ шаардлагыг бодитой тусгасан хууль болно гэж найдаж байна.
4. ЗГ-ын 281 дугаар Тогтоолоор анх удаа “ХБХЭЖ-ийг 2013-2016 онд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө” –г баталсан. Хэрэгжилт нь одоогоор ХБХ-т мэдрэгдэхгүй байгаа ч үр дүнд хүрнэ гэж итгэж байна.
5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан Хөгжлийн төв барихаар болсон.
6. ХБХ-ийн тухай ярьж, сонсож, юм хийх хэрэгтэй болохыг шийдвэр гаргах түвшинд хүлээн зөвшөөрч эхэлсэн.

¹ Хүний эрхийн ТББ-уудын Форум 2014 оны 8-р сарын 22, 9-р сарын 3-ны өдөр хуралдаж НҮБ-ын ХЭЗ-д илгээх мэдээллийг хэлэлцсэн болно.

ЗӨВЛӨМЖИЙН ХЭРЭГЖИЛТ ТУС БҮРЭЭР

84.28 ОХУ: ХБХЭК-ийг хэрэгжүүлэх зорилгоор ЗГ-аас баталсан 2008-2012 оны Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг амжилттай хэрэгжүүлэх

ХБХ-ийн чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй бодлого

7. 2009 онд Монгол Улс ХБХЭК-д нэгдсэний дараа Монгол Улсын эрх зүйн орчинг ХБХЭК-д нийцүүлэн өөрчлөх шаардлага гарч ирсэн. Үүнээс хойш хэд хэдэн ХБХ-т холбогдох хууль өөрчлөгдсөн. Тушаал, тогтоол, журам гарсан ч конвенцийн зарчим, агуулгад нийцээгүй. Хэрэгжилт туйлын хангалтгүйгээс ихэнх зохицуулалт цаасан дээр л үлдэх хандлага зонхилж байна. Хууль хэрэгжүүлээгүй этгээдэд тооцох хариуцлага сул, хэт ерөнхий.

Баримт 1: 2006-2012 онд хэрэгжсэн “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр”-т ХАХНХЯ-аас “... хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх бодлого зохицуулалт, хяналтын механизм хангалтгүй, тусгайлан төсөв хөрөнгө байхгүй, орон нутагт ХБИ-ийн чиглэлээр бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий удирдлагуудын ойлголт хандлага сул, тэдний мэдээлэл хангалтгүй, энэ чиглэлээр ажилладаг боловсон хүчний мэдлэг ур чадвар сул, тогтвор суурьшилтай ажилладаггүй зэргээс шалтгаалан хөтөлбөрүүд ХАНГАЛТТАЙ САЙН ХЭРЭГЖЭЭГҮЙ байна”² хэмээн дүгнэсэн.

8. ХБХ-ийн чиглэлээр үндэсний уулзалт семинар, чуулган зохион байгуулж, зөвлөмж гаргадаг ч түүний хэрэгжилтийг хангуулах, хяналт тавих ажил хийдэггүй. Нэг удаагийн үзэсгэлэн худалдаа, өдөрлөг, түр зуурын компанит ажил, хэдхэн сар хэрэгжих төсөл хэлбэрээр явагдаж байгаагаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан ажил хийсэн хэмээн тайлагнадаг ч конвенцийн үзэл санаатай нийцдэггүй. ХБХ-ийн оролцоог хангаагүй, бодит хэрэгцээ шаардлагад тулгуурлаагүй, тогтвортой бус цаг зуурын шинжтэй байна.
9. Монгол Улсын шүүх нь “Төрийн Мэдээлэл” сэтгүүлд хэвлэгдсэн эрх зүйн баримт бичгийг эх сурвалж болгодог. Гэвч ХБХЭК-д 2009 онд нэгдэн орсон ч өнөөдрийг хүртэл энэхүү сэтгүүлд хэвлэгдээгүй тул шүүхийн шатанд хэрэглэх боломжийг хааж байна.³
10. ХБХЭК-ийг хэрэгжүүлэх тухай 2013-2016 оны ЗГ-ын төлөвлөгөө гарсан. Гэвч энэ төлөвлөгөө нь урьдын адил мөнгө, санхүүжилт нь шийдэгдээгүй. Бүх шатны засаг дарга нь энэ чиглэлийн ажлаа төсөвт суулгахаар заасан ч хариуцлагыг тодорхой заагаагүй тул ажил хийгдэхгүй байна.

ЗӨВЛӨМЖ

11. ХБХ-г хамаарах бүх эрх зүйн баримт бичгийг ХБХЭК-ийн зарчим, агуулгад нийцүүлэн шинэчлэх
ХБХ-ийн чиглэлээр хэрэгжих бүх бодлого, хөтөлбөр, төсөлд тэдний оролцоог хангах
12. Хөтөлбөр, төсөлд санхүүжилтийн асуудлыг хамт шийдэж байх

² Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оролцоог дэмжих дэд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн шинжилгээ, үр дүнг тодорхойлох, хуудас43, Улаанбаатар, 2013

³ “Тээврийн хэрэгслийн хүртээмж” төслийн тайлан, Улаанбаатар, 2014

13. ХБХЭК-ийг “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлд нийтлэх

84.37 Казахстан: ХБХ-ийн эрхийг хамгаалах зорилгоор тэдний эрхийг дэмжихийн тулд холбогдох бүх байгууллагыг оролцуулах явдал амин чухал бөгөөд дэд бүтцийн болон сэтгэл зүйн орчинг бүрдүүлэх шаардлагатай

14. ХБХ-ийн хүсэлт, шаардлагаар ХАХНХЯ-ны Хүн Амын Хөгжлийн Бодлогын Хэрэгжилтийг Зохицуулах Газарт хөгжлийн бэрхшээлийн асуудал хариуцсан нэг хэлтэс 2012 оноос ажиллаж эхэлсэн. Гэвч энэ хэлтэс нь салбар хоорондын зохицуулалт хийхэд эрх мэдэл дутаж, санхүүгийн гачигдалд орж байна.

Баримт 2: 2007 онд батлагдсан “Автотээврийн тухай хууль”-ийн дагуу гарах ёстой журам өнөөдрийг хүртэл байхгүй байгаа нь хариуцлагын механизм сул, салбар хоорондын зохицуулалтгүй байгаагаас болж байна.

15. ХБХ-ийг ажилд авч ажиллуулах квотын тогтолцоо үйлчилдэг.⁴ Үүнийг хэрэгжүүлэгч нь аймаг, дүүргийн Хөдөлмөрийн хэлтэс боловч хууль хэрэгжүүлээгүй аж ахуйн нэгжид хариуцлага тооцох үүрэг нь Мэргэжлийн хяналтын газарт байдаг. Эдгээр байгууллагын хамтын ажиллагаа уялддаггүй учир хууль зөрчигч нарт хариуцлага хүлээлгэж чадахгүй байна.

ЗӨВЛӨМЖ

16. Салбар хоорондын асуудлыг зохицуулах ХБХ-ийн асуудлыг хариуцсан бүтцийг Ерөнхий сайдын дэргэд байгуулах

17. Бүх шатны засаг дарга нарын дэргэд ХБХ-ийн Зөвлөл ажиллуулах

84.37 Казахстан - Дэд Бүтэц

18. ХБХ-ийг нийтийн тээвэр, иргэний барилга байгууламжид зорчих боломжийг хангах зориулалтаар стандарт болон зохих баримт бичгүүд гарсан ч хэрэгжүүлэх механизм нь маш сул, хариуцлага тооцох арга хэлбэр нь тодорхойгүй учир хэрэгжилт хангалтгүй байна⁵. Зарим нэг барилга, байгууламжийг хүртээмжтэй болгоход стандартыг баримтлалгүй, нэр төдий зүйл хийх нь эргээд жирийн иргэдийн хувьд ч ашиглахад хүндрэл бэрхшээлийг үүсгэдэг.

Баримт 3: Улаанбаатар хотын төвийн нэг дүүргийн зам дагуух хамгийн тохижилттой хэсгийн 26 байгууллага ХБХ-т хүртээмжтэй эсэхэд үнэлгээ хийхэд 50% нь огт хүртээмжгүй, 27% нь стандарт бус налуу замтай байв. 15% нь налуу замтай ч дотроолон шаттай. Үлдсэн 8% нь боломжийн налуу замтай, дотроо шатгүй байсан ч бие засах газаргүй байв⁶.

⁴ Хөдөлмөрийн тухай хууль, УИХ-аас баталсан, 1999 он, 111-р зүйл

⁵ “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оролцоог дэмжих дэд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн шинжилгээ, үр дүнг тодорхойлох” товхимол, хуудас10, Улаанбаатар, 2013

⁶ “Хүртээмжтэй орчин, түмэндээ зориулж бүтээе” товхимол, хуудас, Улаанбаатар, 2012

19. Эмнэлгийн байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст үйлчлэхэд хангалтгүй байна. Улаанбаатарт нэг удаа хийсэн судалгаагаар бүх эмнэлгийн 52.2% машины зогсоолоос эмнэлэг хүрэх зам нь хүртээмжгүй, 18.2 хувь налуу замгүй, 69.1% нь стандарт бус налуу замтай байжээ⁷. Мөн энэ судалгаагаар эмнэлгүүдийн 71.9% нь лифтгүй, 94.7% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд зориулсан бие засах газаргүй нь тогтоогджээ.
20. ХБХ-д нийтийн тээврээр үйлчлэх тухай хуулийн заалт 2007 онд гарсан ч өнөөдрийг хүртэл Монгол Улсад ганц ч нийтийн тээврийн хэрэгсэл эдгээр иргэдийн зорчих боломжийг хангаагүй.

Баримт 4: Нийтийн тээврийн зогсоол нь мөн ХБХ-т хүртээмжгүй хэвээр байна⁸. Гэвч ХБХ-ийг нийтийн тээврээр үйлчлүүлж байгаа хэмээн Улаанбаатар хотод л гэхэд зөвхөн 2013 онд 5.5 тэрбум⁹ төгрөг зарцуулсан.¹⁰ Нийтийн тээвэр ХБХ-т хүртээмжгүй байгаагаас сурах, хөдөлмөрлөх зэрэг хүний үндсэн эрхүүд зөрчигдсөөр байна.

21. “Монголын Үндэсний Олон Нийтийн ТВ”-ийн “Цагийн хүрд” мэдээг эс тооцвол сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүс мэдээлэл хүлээн авах боломж хаалттай хэвээр байна. Хараагүй болон хэвлэмэл материал ашиглах бэрхшээлтэй хүмүүсийн хувьд ч мэдээлэл авах боломж хязгаарлагдмал. Орчин үеийн харилцаа холбооны шинэ технологи ашиглан ХБХ-т мэдээлэл хүргэх асуудал огт хөндөгдөхгүй байна. Хараагүйчүүдийн Үндэсний Холбооны дэргэдэх ярьдаг номын цехийг эс тооцвол мэдээллийн орчинг ХБХ-т хүртээмжтэй болгох тухай ойлголт Монгол Улсад эхлээгүй байна.

ЗӨВЛӨМЖ

22. Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлээгүй хүмүүст хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхой болгох
23. Боловсрол, эрүүл мэндийн салбарын барилга байгууламжийн стандартыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хүртээмжтэй болгох
24. Сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүмүүс мэдээллийг бусдын адил хүлээн авах технологи бүрдүүлэх
25. ХБХ-ийг нийтийн тээврээр зорчих боломжийг бүрдүүлэх шат дараатай арга хэмжээ авах

84.38 Иран: Нийгмийн эмзэг бүлгийн, ялангуяа эмэгтэйчүүд, ХБХ-ийн эрх, ажил эрхлэлт, нийгмийн хамгааллын талаар тусгай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх

26. ХБХ-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр хэрэгжиж байна. ХБХ-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийг хууль тогтоомж, төсөв хөрөнгийн зарцуулалтын байдлаас дэмжиж байгаа мэт харагдана. Гэвч ХБХ-ийг хөдөлмөрт бэлтгэх, дадлагажуулах арга

⁷ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж буй сэргээн засах тусламж, үйлчилгээнд тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх нь; Эрдэм шинжилгээний онол, практикийн хурлын илтгэлүүдийн эмхтгэл, хуудас 62, Улаанбаатар, 2013

⁸ “Тээврийн хэрэгслийн хүртээмж” төслийн тайлан, Улаанбаатар, 2014

⁹ Монгол Банкны 2013 оны 9 сарын 7-ны ханшаар 3сая 33 мянган ам.доллор

¹⁰ Нийслэлийн Засаг даргын хэрэгжүүлэгч агентлаг Нийтийн тээврийн газрын 2014оны 1 сарын 17-ны 2/94 тоот албан бичиг

хэлбэр, ажил олгогч нартай ажиллах, тэднийг урамшуулах зэрэг оновчтой бодлого, үйл ажиллагаа үгүйлэгдэж байна.

Баримт 5: 15 ба түүнээс дээш насны ХБХ-ийн 19.9% нь хөдөлмөр эрхэлж байна. Хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн 41.7% нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 35.7% нь цалинтай ажиллагч, 20.1% нь өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч байна¹¹. Дөнгөж 7032 хүн цалинтай ажиллагч байна.¹²

27. ХБХ-ийн олонх нь хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг ч бүтээгдэхүүний нэр төрөл цөөхөн. Гар ажиллагаа зонхилдог нь хөдөлмөр зарцуулалт ихтэй, тоо ширхэг цөөн, чанар хангалтгүй бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг тул зах зээл дээр өрсөлдөх чадвар сул.
28. Мэргэжлийн сургалтын байгууллагын багш нарт ХБ-тэй хүүхэдтэй ажиллах арга барил дутуу, сургуулийн барилга, сургалтын орчин нь хүртээмжгүй байна.

Баримт 6: Саажилттай хүүхэд ХБ-тэй залуучуудыг сургах мэргэшсэн ганц сургалтын төвд хандахад “чамд туслах хүн манайд байхгүй, мөн чи гараад ажил олж хийхэд хэцүү учир авч сургаж чадахгүй” гэсэн хариу өгсөн байна.

29. Их дээд сургуулийн сургалтын орчин, дэд бүтэц, дотуур байр хүртээмжгүй учир хөдөө орон нутгаас төдийгүй хотын ХБ-тэй хүүхэд залуучууд их дээд сургуульд хамрагдаж чадахгүй байна.

ЗӨВЛӨМЖ:

- 30. ХБХ-ийн хөдөлмөр эрхлэх үйл ажиллагаанд тэдний оролцоог хангах**
- 31. ХБХ-ийг хөдөлмөрт бэлтгэх, мэргэжил, дадлага олгох, хамт олны дунд ажиллаж хөдөлмөрлөхөд бэлтгэх ажлыг систем дараалалтай, хороондоо нягт уялдаатай хийх.**
- 32. ХБХ-ийн хувиараа эрхлэх хөдөлмөрийн нэр төрлийг олон болгох, хөдөлмөрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх техник технологийг нэвтрүүлэх**

84.38 Иран: Нийгмийн хамгааллын талаар тусгай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх

33. Нийгмийн халамжийн чиглэлээр тусгай арга хэмжээ аваагүй. Гэвч илтгэлийн эхэнд дурдсан зүйлсийг хийхээр бэлтгэж байгааг үүнд оруулж болох юм.
34. ХБХ-ийн нийгмийн халамж үйлчилгээг хүний эрх, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ конвенцтой харьцуулахад агуулга хэлбэрийн хувьд эрс зөрүүтэй байна. Энэ нь эмнэлгийн загвар дээр суурилсан бөгөөд ХБХ-ийг төрөөс тогтоосон халамж, үйлчилгээг хүртэгч өвчтөн хэмээн үздэг. Үүнийг өөрчлөн нийгмийн халамжийн үйлчилгээг хүний эрхэд суурилсан, хүнээ хүндэлсэн, хүнд зориулагдсан үйлчилгээ болгох шаардлага байна.

¹¹ Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллого, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, сэдэвчилсэн судалгаа 5, хуудас

¹² Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллого, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, сэдэвчилсэн судалгаа 5, хуудас

Баримт 7: Монгол Улсад ХБХ-ийг хөдөлмөрийн чадвар алдалтаар тогтоодог. Хөдөлмөрийн чадвар 0-50%, 50-69%, 70-100% алдсан хэмээн 3 ангилдаг. 0-50% алдсан хүмүүст ямар ч үйлчилгээгүй. Янз бүрийн хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дотор адил хэмжээгээр хөдөлмөрийн чадвар алдсан гэж тогтоогдсон ч ямар нэг ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжтой ХБХ байхад нөгөө нэг хэсэг нь өөртөө ч үйлчилж чадахгүй ХБХ байдаг. Өөрөөр хэлбэл эрс ялгаатай бэрхшээлтэй хүмүүс ижил нийгмийн үйлчилгээг авдаг¹³. Үүнээс улбаалан хүнд хэлбэрийн ХБХ маш хүнд нөхцөлд амьдарч байна. Мөн ХБ-ийг “хөдөлмөрийн чадвар алдалт”-аар тогтоодог нь тэднийг ажиллах чадваргүй хүмүүс гэсэн ойлголтыг нийгэмд түгээдэг. ХБХ-ийн ангиллыг нарийвчлан тогтоож бэрхшээлийн онцлогт тохирсон халамжийн үйлчилгээг хэрэгжүүлэх хэрэгцээ байна.

35. Мөн хүнд хэлбэрийн ХБХ нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй үлдэх нь элбэг байна¹⁴. Ялангуяа ХБХ-ийг бие даан амьдрахад нь дэмжих хувийн туслагчийн үйлчилгээг бий болгох, тэдэнд үзүүлэх үйлчилгээнд өөрсдөө оролцох, сонголт хийх эрхийг хэрэгжүүлэхгүй байна. Хүнд хэлбэрийн ХБХ-ийн асрамж, хамгаалалтыг гэр бүлд нь үүрүүлдэг тогтолцоог халж ХБХ төдийгүй гэр бүлийн асран хамгаалагч нарт ажил хөдөлмөр эрхлэх, нийгмийн амьдралд оролцох боломж олгох замаар халамжийн үйлчилгээг шинэчлэх шаардлага байгаа. Гэвч халамжийн үйлчилгээ энэ чиглэлд урагшаа чиглэсэн алхам хийхгүй байна.

ЗӨВЛӨМЖ

- 36. ХБХ-ийг бие даан амьдрахад дэмжих хувийн туслах болон зөвлөлдөх үйлчилгээний тогтолцоог нэвтрүүлэх эрх зүйн орчинг буй болгон хэрэгжүүлэх**
- 37. ХБХ-ийг “хөдөлмөрийн чадвар алдалт”-аар тогтоодог аргачлалыг халах**
- 38. ХБХ-ийн ангиллыг шинэчлэн боловсруулж, хөгжлийн бэрхшээлдээ тохирсон нийгмийн халамжийн үйлчилгээ авах боломжийг бий болгох**

84.61 Словени: ХБ-тэй оюутан, сурагчдыг боловсролын системд алгуур нэвтрүүлэх зорилгоор боловсролын хөтөлбөрөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх.

84.62 АНУ: ХБ-тэй хүүхдийг анги танхимын хичээлд сургахыг нэмэгдүүлэхийг дэмжих боловсролын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх

39. БШУЯ-аас ХБ-тэй хүүхдүүдийг хамран сургах хөтөлбөр боловсруулж байгаа гэсэн хариуг 2014 оны 4 сард UPR-ын зөвлөмжийн хэрэгжилтийн хүрээнд хийсэн уулзалтын үеэр өгсөн. Хөтөлбөр одоог хүртэл гараагүй байна.

Баримт 8: ХБ-тэй хүүхдийг тусгай сургуульд түшиглэн боловсрол эзэмшүүлэх хандлага зонхилж байна. 2014 онд хүн амын боловсролын төвшин хамгийн

¹³ Улсын Их хурлын Тамгын Газар, Судалгааны Төв, Бодлогын Судалгаа, Шинжилгээ, IV боть, хуудас 23, Улаанбаатар, 2010

¹⁴ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж буй сэргээн засах тусламж, үйлчилгээнд тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх нь; Эрдэм шинжилгээний онол, практикийн хурлын илтгэлүүдийн эмхтгэл, хуудас 72, Улаанбаатар, 2013

өндөрт орох Улаанбаатрын тархины саажилттай 150 хүүхдийн дунд судалгаа хийхэд 65 хувь нь боловсролын ямар нэг байгууллагад огт хамрагддаггүй, 23 % нь сургуульд хамрагддаг, 12 % нь цэцэрлэгт хамрагддаг гэсэн судалгаа гарсан¹⁵. Мөн төрөлхийн ХБ-тэй 2 хүн тутмын 1 нь боловсрол эзэмшдэг гэсэн албан ёсны статистик мэдээ байна¹⁶.

Баримт 9: ХБХ-ийн байгууллага болон зарим ТББ-ын төлөөллөөс бүрдсэн баг “Төрийн үйлчилгээний ил тод байдал, хүртээмжийг үнэлэх” нэртэй мониторингийг тусгай 6 сургуулийн нэг дээр явуулахад 526 сурагч суралцаж байснаас зөвхөн 4 хүүхэд нь албан ёсоор ХБ-тэй хэмээн нарийн мэргэжлийн эмчийн тодорхойлолттой байна. Эндээс үзэхэд тусгай сургууль ч ХБ-тэй хүүхдүүдийг авч суралцуулахгүй байна. Мөн энэ мониторингоор сургуулийн хаалга, налуу зам, босго, ариун цэврийн өрөө нь стандартын шаардлага хангаагүйн зэрэгцээ 3 давхар байшин лифтгүй байсан.

40. Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 13.3-д “Ерөнхий боловсролын бусад сургууль нь ХБ-тэй хүүхдэд бага, суурь, бүрэн дунд боловсрол эзэмшүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх үүрэгтэй” хэмээн заасан нь хамран сургалтыг хүлээн зөвшөөрсөн харагдана. 2012-2013 оны хичээлийн жилийн статистик мэдээнээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн 90% нь ердийн сургуульд сурч байгаа тухай мэдээлсэн¹⁷. Гэвч эдгээр хүүхдүүдийн 47% нь харааны бэрхшээлтэй байгаа нь нүдний шилтэй хүүхдүүдийг харааны бэрхшээлтэй хэмээн тооцсонтой холбоотой хэмээн ХБХЭЭХолбооноос мэдэгдсэн. Өөрөөр хэлбэл олон хүүхэд хамран сургалтад хамрагдсан мэт үзүүлэлт нь бодит нөхцөлд нүдний шил зүүсэн зэрэг бэрхшээлгүй болон маш хөнгөн хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тооцсоноос ийм үр дүн гарчээ. Хүүхдийг ХБ-тэй болохыг тогтоох эрх зүйн орчин бүрэн тогтож чадаагүй байна.
41. Хамран сургалтад хангалтгүй тооны хүүхдүүд хамрахаас гадна хамрагдаж буй цөөн тооны сурагчтай ажиллах багшийн арга барил, сургалтын материалын хангамж туйлын хангалтгүй байна. Ерөнхий боловсролын сургуулиудад хамран сургах эрх олгох, багшийн урамшууллыг нэмэгдүүлэх зэрэг ажил хийж байгаа ч үр дүн харагдахгүй байна. Багшлах боловсон хүчин бэлтгэх, сургуулийн орчинг ХБ-тэй хүүхэд сургах нөхцөлөөр хангах ажлыг хийсэнгүй.

Баримт 10: Оюун ухааны хувьд хэвийн ч хөдөлгөөний бэрхшээлтэй 3-р ангийн нэгэн сурагч Т нь үсгээ бүрэн таньж дуусаагүй байхад үеийн сурагчид нь жилийн өмнө уншиж сурсан.

ЗӨВЛӨМЖ

- 42. ХБ-тэй хүүхэд залуучуудыг боловсрол эзэмших эрхээр хангахын тулд хамран сургалтын хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлэх**
- 43. Шинээр боловсруулах хамран сургалтын хөтөлбөр ХБХ-ийн оролцоог хангах**

¹⁵ ХБХЭЭХолбооны мэдээгээр

¹⁶ “Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллого, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд”, ном, хуудас 37, Улаанбаатар, 2011.

¹⁷ <http://www.meds.gov.mn/data/pdf/Secondary%20education20122013.pdf>, page 5

44. Багш, сурган хүмүүжүүлэгчдийг ХБ-тэй хүүхэд, залуучуудтай ажиллах арга зүйд сургах, бэлтгэх

84.60 АНУ: ХБХ-ийн эрхийн талаар олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлж, тэдгээрийн сонгох эрхийг хэрэгжүүлэх бүх нөхцлийг хангах

45. Гэр бүлийг оролцуулан нийгмийн бүх хүрээнд ХБХ-ийн талаарх мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагаа хангалтгүй байна. ХБХ-ийг төрийн тусламж хүртэгч, эмнэлэг, нийгмийн халамжийн үйлчилгээний объект мэтээр үзэх хандлага зарим хууль тогтоомж, олон нийтийн дунд оршиж байна.

Баримт 11: ХБХ-ийг зөвхөн хөдөлмөрийн чадвар алдалтаар үнэлж байгаа нь олон нийгэд ХБХ-ийг хөдөлмөрлөх, бие даан шийдвэр гаргах, өөрөө өөрийнхөө өмнө хариуцлага хүлээх чадваргүй иргэд мэт ойлгох хандлагыг бий болгодог. Энэ хандлага төрийн албан хаагчид, шийдвэр гаргагчдын дунд ч бөх бат оршоор байгаа.

46. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл ХБХ-ийн талаарх буруу ойлголтыг улам нэмэгдүүлсээр байна. Нэг удаагийн нийтлэл, нэвтрүүлэгт ХБХ-ийн хөдөлмөр, боловсрол, эрүүл мэнд зэрэг бүх асуудлыг хамруулан авч үзэх, үүний зэрэгцээ тэднийг өрөвдүүлэх, хүмүүсийг уяраах зорилготой нэвтрүүлэг зонхилдог.

Баримт 12: 2012 оны 9-р сард МХҮХ-оос Дэлхий Зөн ОУ-ын байгууллагатай хамтран Хөвсгөл аймгийн сургуульд хамрагдаагүй 8-14 насны 10 хараагүй хүүхдэд 21 хоногийн хөгжүүлэх сургалт явуулсан бөгөөд энэ үеэр тэдний эцэг эхчүүдийн 6 нь Улаанбаатар хотод байх хараагүй хүүхдэд зориулсан сургуулийн тухай мэдээлэлгүй, хүүхэд нь сурч боловсрох эрхтэй болон чадавхтай талаар ямар ч ойлголтгүй байгааг олж илрүүлжээ.

ЗӨВЛӨМЖ

47. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тухай зөв ойлголт, хандлагыг төлөвшүүлэх зорилго бүхий мэдээллийг бодлого, дэс дараалалтай явуулах

48. Төрийн бүх шатны албан хаагч нарт зориулсан ХБХ-ийн эрхийн тухай сургалтыг тогтмол явуулах. Сургалтад хамрагдсан хүмүүст нийгмийн үйлчилгээний байгууллагад ажиллах эрх олгох

84.59 Куба: Хүүхэд, эмэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, ахмад настан зэрэг эмзэг бүлгийн хүмүүсийн эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах

49. ХБХ-ийн 45,9%-ийг хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд эзэлдэг. Хөгжлийн бэрхшээлийн чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй бодлого, шийдвэр үйлчилгээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн асуудлыг тусгайлан авч үзэх хандлага ойлголт төлөвшөөгүй, бүхий л үйл ажиллагаа эрэгтэй эмэгтэй хүмүүст ижил нөхцөлтэйгөөр хүрдэг. Тэдний ялгаатай хэрэгцээг хүндэтгэн үзэх, чадвар, нөөц, онцлогт нь тохирсон бодлого, үйлчилгээ үзүүлэх шаардлага үгүйлэгдэж байна. Ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүй, хүчирхийллээс ангид байх,

хөдөлмөрлөх, сурч боловсрох, шийдвэр гаргах түвшинд оролцох эрхийг хангах, тэднийг буруутгасан уламжлал, заншлыг халахад чиглэсэн бодлого, төлөвлөлт, арга хэмжээ, үйлчилгээ одоог хүртэл огт байхгүй байна.

Баримт 13: Тэргэнцэртэй Г гэдэг эмэгтэйг жирэмсэн болоход эмч нь “Чи өөрөө тэргэнцэртэй учир аборт хийлгэ” хэмээн зөвлөж байсан. Энэ нь олонтаа тулгардаг жишээ юм.

50. 2013 онд ЗГ–ын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зорилгоор “Зөв Монгол Хүүхэд” үндэсний хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж байгаа. Гэсэн хэдий ч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асуудал хаягдсан хэвээр байгаа бөгөөд тэдний бүх шатны боловсролд хамрагдах, үзэл бодлоо илэрхийлэх, эрүүл аюулгүй орчинд өсөх, хүчирхийлэл, дарамтаас ангид байх эрх зөрчигдсөн хэвээр байна.

Баримт 14: Монголын хэмжээнд оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдүүд сурах боломжтой 4 тусгай сургуультай. Эдгээр сургууль нь Улаанбаатар хотод л байдаг. Хөдөө орон нутгаас хүүхэд хүлээн авдаггүй. Алслагдсан аймаг, сум, багт амьдарч буй оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдүүд төдийгүй хүнд хэлбэрийн ХБ-тэй хүүхдүүд бүх шатны боловсролд хамрагдах эрх нь хаалттай байна.

ЗӨВЛӨМЖ

51. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн нийгмийн асуудлыг тодорхойлох судалгааг үндэсний хэмжээнд хийх
52. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн ялгаатай хэрэгцээг хүндэтгэн үзэж, тэдний чадвар нөөц, онцлогт тохирсон бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлэх тодорхой арга хэмжээ авах
53. Цаашид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн бүхий л эрхийг хангах, оролцоог дэмжих, хамгаалах талаар үндэсний хэмжээний хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлэх

84.60 АНУ, 84.100 Словак, 84.101 Исламын БНУ: Сонгох, Сонгогдох Эрх

54. “УИХ-ын сонгуулийн тухай хууль”-ийн 41.8-д “... санал авах байр бүрд ХБХ-т зориулсан нэгээс доошгүй санал бэлтгэх бүхээгийг тусгайлан тоноглож бэлтгэсэн байна” гэсэн заалт орсон. Мөн “Монгол Улсын ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай хууль”-ийн 47.6-д “Харааны бэрхшээлтэй сонгогч саналаа өгөхөд зориулсан саналын хуудсыг унших, саналаа тэмдэглэх тусгай зориулалтын брайль үсэг бүхий хавтас санал авах байр бүрд нэг байна.” гэсэн заалт шинээр орсон.

Баримт 15: Хуульд өөрчлөлт орсонтой холбоотой 2012 оны УИХ-ын сонгуулиар санал өгөх байранд тэргэнцэртэй иргэд зорчих налуу зам, зориулалтын бүхээгийг олноор хийсэн ч нэг жилийн дараа Ерөнхийлөгчийн сонгууль болоход тэргэнцэртэй иргэд санал өгөх боломжгүй байсан бөгөөд харин хараагүй болон сонсголын бэрхшээлтэй иргэд нь сонгох эрхээ бусдын адил бие даан хэрэгжүүлэн оролцох боломжийг бий болгосон. Өөрөөр хэлбэл олсон амжилтаа дараа дараагийн сонгуульд тогтвортой хадгалж чадахгүй байна.

55. Сонгуулийн кампанит ажлын үеэр нэр дэвшигчдийн талаарх мэдээлэл, сурталчилгааны материалыг ХБХ-т тохирох дохионы хэл, брайль болон ярьдаг ном, оюуны бэрхшээлтэй иргэдэд зориулж хялбаршуулсан хэвлэл зэргийг ашиглан хүртээмжтэй хэлбэрээр хүргэх тухай зохицуулсан хууль тогтоомжгүй байна. Энэ нь ХБХ-ийг сонгуулийн үйл ажиллагаанд өөрийн итгэл үнэмшлийн үндсэн дээр сонголтоо хийхэд нь сөргөөр нөлөөлж байна.
56. ХБХ-ийн сонгогдох эрхийн хэрэгжилт болон шийдвэр гаргах үйл явцад оролцох нь туйлын хангалтгүй байна. Өнөөг хүртэл УИХ-д сонгогдсон ХБХ байхгүй бөгөөд нутгийн захиргааны байгууллага, ЗГ-ын байгууллагад томилогдон ажиллаж буй ХБХ маш цөөн байна. ХБХ-ийг төр засгийн шийдвэр гаргах төвшний албан тушаалд ажиллахыг дэмжсэн бодлого шаардлагатай байна.

ЗӨВЛӨМЖ

- 57. ХБХ-ийн сонгох эрхийг хангах зорилгоор сонгуулийн байр, сурталчилгааны ажлын хүртээмжийг нэмэгдүүлсэн хуулийн заалтыг тодорхой болгох, хэрэгжилтийг тогтвортой хангах**
- 58. ХБХ-ийг бүх шатны сонгуульд сонгогдох эрхийг хангах зорилгоор түр тусгай арга хэмжээ авах**
- 59. ХБХ-ийн бүх шатны оролцоог хангасан байх**

ШИНЭЭР ТУСГАХ АСУУДАЛ

ХБХ ялгаварлан гадуурхагдахаас хамгаалагдах эрхтэй

60. Монгол Улсад ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг тусгайлсан хууль байхгүй. ХБХ ялгаварлан гадуурхалтад өртөж байгаагаа ухаарахгүй байна. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 14.2¹⁸ ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон үндэслэлийг заасан хэдий ч хүнийг хөгжлийн бэрхшээлээр, бие эрхтний согоогоор нь ялгаварлан гадуурхахыг хориглоогүй. Тиймээс хөгжлийн бэрхшээлээрээ ялгаварлан гадуурхагдахгүй байх эрх зүйн орчин бүрэлдээгүй.
61. Нөгөө талаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхсан эрх зүйн баримт бичгийг батлах жишиг байсаар байна.

Баримт 16: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг шууд ялгаварлан гадуурхсан хууль тогтоомж цөөн. Гэвч “хөдөлмөрийн тухай хууль”-ийн 111.7. –д “...хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхлэх боломжтой ажил, мэргэжлийн жагсаалтыг хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн ЗГ-ын гишүүн батална” гэж заасан, мөн MNS 5012:2011 “Нийтийн зорчигч тээврийн үйлчилгээ, Ангилал ба үйлчилгээнд тавих ерөнхий шаардлага” гэсэн стандартын 5.8 – д “... эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг зөвхөн асран хамгаалах хүнтэй явахыг зөвшөөрнө” гэсэн нь ялгаварлан гадуурхсан заалт юм.

62. ХБХ-ийг шууд бусаар ялгаварлан гадуурхах явдал элбэг байна. Жишээ нь хөдөөд дохионы хэлний багшгүй шалтгаанаар хүүхдийг сургуульд аваагүй, байгууллагууд

¹⁸ “Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна.”, Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992 он, 14.2-р зүйл

налуу замгүй, лифтгүй байх болон эмнэлэгт дохионы хэлний орчуулагч олдоогүй учир үзүүлж чадаагүй зэрэг маш олон жишээ байна.

ЗӨВЛӨМЖ

63. Ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг үр дүнтэй эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх